

RSn073 Čeština pro překladatele

4. Tvarosloví adjektiv, zájmen a číslovek

Zbyněk Michálek

Osnova předmětu

- ▶ úvod a základní pojmy; zvuková stránka češtiny; grafická stránka češtiny; morfematika
- ▶ lexikologie; principy slovotvorby a rozšiřování slovní zásoby češtiny
- ▶ tvarosloví substantiv, příslovcí a předložek
- ▶ **tvarosloví adjektiv, zájmen a číslovek**
- ▶ tvarosloví sloves, spojek, částic a citoslovcí
- ▶ skladba – věta a výpověď, valenční a závislostní syntax, větné členy
- ▶ skladba – shoda přísudku s podmětem, interpunkce, aktuální členění větné, odchylky od pravidelné větné stavby, zápor ad.
- ▶ stylistika – základní principy a pojmy, stratifikace češtiny
- ▶ stylistika – funkční styly
- ▶ kompozice textu (textovost, členění textu, koherence, koheze)

Minulá hodina

- ▶ nějaké otázky?
- ▶ domácí úkol

Obsah

Adjektiva (přídavná jména)

Pronomina (zájmena)

Numeralia (číslovky)

Domácí úkol

Adjektiva

- ▶ adjektiva ve větě nejčastěji ve funkci shodného přívlastku, jmenné části přísudku
- ▶ v čísle, rodě a pádu se shodují s řídicím substantivem
- ▶ dělíme na
 - ▶ adjektiva jakostní (kvalitativní), obvykle neutvořená (*hezký, malý, starý*)
 - ▶ a. vztažná (relační) (*kamenný, vodní, zimní*)
 - ▶ a. přívlastňovací (posesivní) (*Adamův, Evin*)
- ▶ adjektivní složeniny (reciproční, slučovací) (*slovesně-jmenný, česko-slovenský, zeleno-žlutý*)
- ▶ připuštění nejvyšší míry vlastnosti (*sebelepší*)

Adjektiva

- ▶ skloňování adjektiv
 - ▶ složené (adjektivní) tvrdé (*mladý, mladá, mladé*) a měkké (*jarní*)
 - ▶ jmenné (pouze u krátkých tvarů tvrdých a., podrobněji dále)
 - ▶ smíšené (*otcův, matčin*)
 - ▶ existují nesklonná a. (*sexy, prima, bezva, super, fajn, šik, khaki, bordó, lila, Novákovíc...*)

Stupňování

- ▶ stupňovat lze pouze a. jakostní (*hezký* → *hezčí, kožený*)
- ▶ přípona *-ejší/-ější* (*chytřejší, novější*), *-ší* (*řidší, hustší*) a *-í* (*hezčí*)
- ▶ někdy dublety (*hustší/hustější, snazší/snadnější*)
- ▶ *horký, hořký?* (*horčejší, hořčejší*)
- ▶ pozitiv, komparativ, superlativ, **elativ**
- ▶ komparativ, superlativ, elativ vždy a. měkké
- ▶ stupňujeme buď synteticky, nebo analyticky (nelze kombinovat!), viz předešlá hodina
- ▶ některá adjektiva nelze stupňovat synteticky (*žádoucí, krátkozraký*)
- ▶ při komparaci se užívá spojky *než*, nespisovně *jak* (*větší než já, mladší jak já*)
- ▶ archaicky, v ustálených obrazech nebo frazémeh i genitivu (*větší mne, mladší 18 let, poturčenec horší Turka*)

Stupňování

- ▶ tzv. hebrejský superlativ (etymologická figura) (*hrůza hrůzoucí, leta letoucí*)
 - ▶ produktivní kategorie
 - ▶ nejčastěji 2 + 3 slabiky (trochej + daktyl)
 - ▶ srov. hebrejský genitiv (*píseň písní, kniha knih, král králů*)
- ▶ zdvojená a. (*pouhopouhý, čiročirý, dennodenní, svatosvatý, široširý*)

Krátké tvary adjektiv

- ▶ pouze zbytky od některých tvrdých a.
- ▶ nejčastěji pouze v nominativu a maskulinu (*bud' zdrav, jsem si jist, je hotova*)
- ▶ velmi omezeně, spíše archaicky akuzativ (*rád tě vidím zdravu, viděl muže bosy*)
- ▶ jediné české a., které nemá složené (dlouhé) tvary: *rád (nerad, milerád)*; lze jej stupňovat (ale mění se v příslovce)
- ▶ nemohou fungovat jako shodné přívlastky, pouze jako součást přísudku nebo doplněk (*bosý člověk × je bos, chodí bos*)
 - ▶ *stíny modra nebe, vyhasla ohně kouř*
- ▶ často součástí frazémů, ustálených slovních spojení (*co jsem dlužen, jak je libo*) a spřežek (*doleva, zčistajasna / z čista jasna*)
- ▶ krátké tvary vyjadřují spíše přechodnou vlastnost, dlouhé trvalou (*dědeček je zdrav × dědeček je zdravý; dědeček je mrtev*)
- ▶ predikativa (*smutno, veselo*)
- ▶ neplést s trpnými přičestími (krátké tvary deverbálních adjektiv) (*schopen, nesení, bita*)
 - ▶ součástní opisného pasiva (trpného rodu) (*jsem schopen, jsou nesená*)

Individuálně posesivní adjektiva

- ▶ -ův, -ova, -ovo – od jmen mužského rodu (*otcův, Karlův*)
 - ▶ od víceslovných nelze tvořit (*Markův, Dostálův*, ale *Marka Dostála, Evin*, ale *naší Evy*)
 - ▶ od *pan* lze tvořit archaické měkké *páně* (*anděl Páně, léta Páně, páně Novákův pes*)
- ▶ -in, -ina, -ino – od jmen ženského rodu (*matčín, Věřin*)

Obsah

Adjektiva (přídavná jména)

Pronomina (zájmena)

Numeralia (číslovky)

Domácí úkol

Zájmena

- ▶ zastupují, odkazují, vyjadřují vztah
- ▶ významu většinou nabývají až v kontextu
- ▶ dělení
 - ▶ osobní (*já, ony, my, se, ...*)
 - ▶ přivlastňovací (*můj, jeho, náš, svůj, ...*)
 - ▶ ukazovací (*ten, tento, tehle, tehletem, onen, takový, ...*)
 - ▶ vymežovací (*týž, tentýž, sám*)
 - ▶ tázací (*kdo, co, který, jaký, čím*)
 - ▶ vztažná (*kdo, co, jaký, který, čím, jenž*)
 - ▶ neurčitá (*kdośi, číśi, ledaskdo, lecco, kdokoliv, ...*)
 - ▶ záporná (*nikdo, nic, nijak, ničím, žádný, ...*)
 - ▶ totalizátory (*všechen, veškerý, oba, oba dva, ...*)

Zájmena

- ▶ tytéž kategorie jako u jmen (rod, pád, číslo)
- ▶ zájmena rodová × bezrodá (*náš, naše, naše* × *ty*)
- ▶ častý supletivismus
- ▶ zájmeno se nemá nominativ
- ▶ skloňování vlastní/nepravidelné (*já, ty*), zájmenné (*ten, náš*), adjektivní (*žádný, její*)
- ▶ existují tvary dlouhé a krátké, liší se užitím (*tebe/tě, tobě/ti, sobě/si*)
- ▶ existují nestažené/stažené dublety (*moje/má, tvoji/tví*)
- ▶ existují j-/ň- varianty (*jeho/něho, ji/ni*)
- ▶ existují nesklonná zájmena (*jeho, jejich, její* v ž. rodě)
- ▶ při výrazu úcty *Ty, Tvůj, Vy, Váš...*
- ▶ *sebou* × *s sebou*
- ▶ *nade vši pochybnost* (= *všechnu*)

Zájmena

- ▶ -ň varianty (*proň, naň, zaň, oň*)
- ▶ -č varianty (*oč, nač, zač, več, seč, načpak, začpak*, etymologicky i *proč, pročpak*)
- ▶ *kdo* životné (osoby), *co* neživotné (věci, zvířata), jen sg. tvary
- ▶ *kdo* v češtině i s plurálem (*ti, kdo(ž) přišli* × *ti, kteří přišli, Kdo jste tam byl?* × *Kdo jste tam byli?*)
- ▶ substandardní „absolutní“ *co* (*lidé, co přišli; žena, co přišla*), někdy *jak* (*lidé, jak přišli; žena, jak přišla*)
- ▶ stylisticky nevhodné *ten samý*
- ▶ zájmeno *sám* má složená tvary (v A ještě krátké: *sebe sama, sebe samu*)
- ▶ *jaký* × *který* (*Jaký je den?* × *Který je den?*)
- ▶ složená zájmena *kdekdo, máloco* (*s kdečím* × *kde s čím, s máločím* × *málo s čím*)
- ▶ deixe, reference endoforická/exoforická, anafora, katafora

Obsah

Adjektiva (přídavná jména)

Pronomina (zájmena)

Numeralia (číslovky)

Domácí úkol

Číslovky

- ▶ vyjadřují kvantovost
- ▶ spadají sem různé slovní druhy, společným rysem je jen číselný význam
- ▶ dělení
 - ▶ podle způsobu vyjádření kvantity
 - ▶ číslovky určité (*tři, milion, setina, první, ...*)
 - ▶ č. neurčité (*hodně, mnohonásobný, moře, hafo, ...*)
 - ▶ podle významu a formy
 - ▶ č. základní (*jedno, nula, třicet pět, tucet, kopa, půldruha, ...*)
 - ▶ č. řadové (*druhý, nultý, ...*)
 - ▶ č. druhové (*dvoje, dvojí, dvě, čtvero, desatero, ...*)
 - ▶ č. násobné (*jednou, třikrát, dvojnásobný, dvojitý, dvojmo, x-krát, ...*)
 - ▶ č. úplnostní (*oba/obě, oba dva / obě dvě*)
 - ▶ č. dílové (*polovina, pětina, ...*)
 - ▶ názvy číslic (*desítka, třináctka*)
 - ▶ číslovkové složeniny (*tříletý, pětistupňový, ...*)

Číslovky

- ▶ č. ohebné jako substantiva (*miliarda*), adjektiva (*první, druhý*), zájmena (*jeden, ne jeden*)
- ▶ č. neohebné (*dvakrát*)
- ▶ č. rodové × bezrodé (*druhý × tři*)
- ▶ č. *jeden* má i plurálové tvary (*jedni, jedny, jedna*)
- ▶ č. *dva, dvě* pouze duálové tvary (jiné nikdy ani nebyly)
- ▶ složené se rozloženě píšou každá část zvlášť (kromě poštovních poukázek) (*tisíc tři sta padesát osm, tisíci třístý padesátý osmý*; ale *dvaadvacet*)
- ▶ *po páté × popáté*
- ▶ *druhý = jiný*
- ▶ *jednou tolik*
- ▶ *pár ,dva‘, ,několik‘*
- ▶ *dvě stě*

Číslovky

- ▶ po řadových číslovkách tečka (*9. strana*), pouze pokud je možné ji číst i jako základní, tečka se nepíše (*strana 9*)
- ▶ číslicí píšeme jen složitější číslovky, jinak raději slovy (*se 2 žáky*)
- ▶ po 2, 3, 4 Npl (*dva chlapci*), 5+ (včetně složených!; + 0, málo, hodně, ...) Gpl (tzv. numerativ) (*deset, málo, dvacet jedna chlapců*)
- ▶ *dvacet jedna chlapců* × *jedenadvacet chlapců* × *jednadvacet chlapců* × *dvacet jeden chlapec*
 - ▶ shoda i ve slovese! (*tři sta dvacet jeden účastník doběhl*)
 - ▶ jinak střední rod (*tři sta dvacet jedna účastníků doběhlo*)
- ▶ *se sto korunami* × *se stem korun*
- ▶ *s třemi tisíci diváků* × *s třemi tisíci diváky*
- ▶ *s málo případy* / *s málem případů* × *spokojí se s málem*
- ▶ *s půl litrem*, *s pár korunami* (*s párem korun*)
- ▶ *bez tisíců lidí* × *bez dvou tisíc*

Obsah

Adjektiva (přídavná jména)

Pronomina (zájmena)

Numeralia (číslovky)

Domácí úkol

Domácí úkol

- ▶ kontrola
- ▶ nové cvičení

Děkuji za pozornost.